

เล่ม ๒๖ ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา

พระไตรปิฎกเล่ม ๒๖ นี้ มีเรื่องใหญ่ แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑. วิมานวัตถุ เรื่องวิมาน แสดงว่า ใครทำความดีอย่างไร ทำให้ได้วิมานอย่างไร ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตร เทพธิดา ถึงอดีตกรรมที่ส่งผลให้เกิดในวิมานนั้น ๆ มีคำตอบของผู้ถูกถามเป็นราย ๆ ไป รวม ๘๕ ราย
๒. เปตวัตถุ เรื่องของเปรต คือผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้รับทุกข์ทรมานในสภาพของเปรต มีลักษณะต่าง ๆ กัน ๕๑ เรื่อง
๓. เถรคาถา เป็นภาษิตทางธรรม มีคติเตือนใจของพระเถระต่าง ๆ รวม ๒๖๔ รูป
๔. เถรีคาถา เป็นภาษิตทางธรรม มีคติเตือนใจของพระเถรี (นางภิกษุณีผู้เป็นเถรี) รวม ๗๓ รูป

ขยายความ

๑. วิมานวัตถุ เรื่องการได้วิมาน

เรื่องถามตอบระหว่างพระมหาโมคคัลลานเถระ กับเทพบุตร เทพธิดา ผู้ได้วิมานต่าง ๆ กันนั้น แม้จะปรากฏว่ามีมากมาย แต่ก็พอจะสรุปได้ว่า เป็นคำตอบแสดงผลดีของการทำความดี เช่น การทำอัญชลีกรรมต่อท่านผู้มีศีลบ้าง การถวายทานบ้าง การรักษาศีลบ้าง การให้น้ำดื่มบ้าง การจุดไฟเพื่อประโยชน์แก่คนไปมาในที่มืดบ้าง การฟังธรรมบ้าง การรักษาอุโบสถบ้าง การตั้งอยู่ในคุณธรรม เช่น ไมโกรธบ้าง

มีข้อพึงสังเกตก็คือ มิใช่แต่พระมหาโมคคัลลานเถระถามอย่างเดียว บางครั้งเทพบุตรนั้นก็มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูล เล่าความในอดีตก็มี

๒. เปตวัตถุ เรื่องของเปรต

ในเรื่องเปตวัตถุ หรือเรื่องของเปรตนี้ บางตอนก็เป็นคำสอนปรารภผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยให้คิดว่าควรทำบุญอุทิศไปให้เปรตเหล่านั้น (คำว่า เปรต แปลว่า ผู้ล่วงลับไปแล้วทั่ว ๆ ไป กับอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงผู้เกิดในสภาพที่ได้รับความทุกข์ทรมานที่เรียกกันว่าเปรต) บางครั้งพระเถระบางรูปไปพบเปรตอยู่ในลักษณะงดงามดีทุกอย่าง แต่ปากที่หนอนโต มีกลิ่นเหม็น เมื่อได้ถามเปรตนั้นก็เล่าว่า ตนเคยเป็นสมณะพูดชั่วไม่สำรวมปาก แต่มีความเพียรดี จึงมีผล

เป็นอย่างไร เปรตบางตนกินอุจจาระ ปัสสาวะ เลือด หนอง (กินอะไรเข้าไป พอถึงปากก็กลายเป็นของโสโครกเหล่านั้น) เป็นผลของการที่ด่าสมณพราหมณ์ เมื่อสามิเคยให้ทาน แต่ตนไม่เห็นด้วย คำต่านั้นว่า เจ้าจกินของไม่สะอาด คืออุจจาระ ปัสสาวะ เลือด หนอง เป็นต้น

๓. เถรคาถา ภาษิตของพระเถระ

ได้กล่าวแล้วว่า เถรคาถา ว่าด้วยภาษิต อันเป็นคติสอนใจของพระเถระต่าง ๆ ถึง ๒๖๔ รูป ในที่นี้จักนำมากล่าวเป็นตัวอย่าง ๑๐ รูป คือ

(๑) ภาษิตของพระสุกฺติเถระ

“เราผูกกระท่อมแล้ว ไม่มีลมพัดผ่านเป็นสุข (มีความหมายว่า บัองกันจิตใจมิให้กิเลสรั่วรดได้) ฝนจงตกตามสบายเถิด จิตของเราตั้งมั่นดีแล้ว หลุดพ้นแล้ว เราอยู่อย่างมีความเพียร ฝนจงตกเถิด”

(๒) ภาษิตของพระมหาโกฏฐิตเถระ

“ผู้สงบระงับ ยินดี (ในธรรม) พุดเป็นคติ ไม่พึงสร้าง ย่อมกำจัดบาปกรรมเสียได้ เหมือนลมพัด ทำให้ใบไม้ร่วง ฉะนั้น”

(๓) ภาษิตของพระอชิตเถระ

“เราไม่มีความกลัวในความตาย ไม่มีความใคร่ในชีวิต เราจักมีสติสัมปชัญญะ ทอดทิ้งกายของตนไป (ตายอย่างมีความรู้เท่าและมีสติ)”

(๔) ภาษิตของพระโสปากเถระ

“บุคคลพึงเป็นผู้ฉลาดในบุตรซึ่งเป็นที่รักคนเดียวฉันใด ก็พึงเป็นผู้ฉลาดในสัตว์มีชีวิตทั้งปวงฉันนั้นเถิด (พึงมีความรู้สึกในผู้อื่นเหมือนบุตรที่รักคนเดียวของตน จะได้ไม่คิดเบียดเบียน และจะได้เห็นอกเห็นใจ)”

(๕) ภาษิตของพระปุณณเถระ

“ศีลเป็นสิ่งเลิศในโลกนี้ แต่ผู้มีปัญญา นับเป็นผู้สูงสุด บุคคลย่อมชนะทั้งในมนุษย์และในเทพทั้งหลาย เพราะศีล และปัญญา”

(๖) ภาษิตของพระนิตเถระ

“หลับตลอดคืน ยินดีในความคลุกคลีด้วยหมู่ตลอดวัน ผู้มีปัญญาทราวมัจจกัทำที่สุดแห่งทุกข์ได้เมื่อไรกัน”

(๗) ภาษิตของพระอุตตรเถระ

“ภพ (ความมีความเป็น) ใด ๆ ที่เป็นของเที่ยงย่อไม่มี แม้สังขาร (สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง) ใด ๆ ที่เป็นของเที่ยงก็ไม่มี ชั้นไหนที่นั่นเกิดขึ้นและเคลื่อน (แปรปรวน) ในกาลต่อ ๆ ไป เรารู้โทษนี้แล้ว จึงไม่ต้องการภพ แล่นออกจากกามทั้งหลาย บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะ”

(๘) ภาษิตของพระปุณณมาสเถระ

“เราละนิวรณ์ (กิเลสอันกั้นจิตมิให้บรรลุความดี) ๕ ประการแล้ว เพื่อบรรลุธรรมอันปลอดภัย จากกิเลสเครื่องผูกมัด จึงจับแว่นธรรมคือญาณทัสสนะของตนส่องดูภายในหมดทั้งภายในภายนอก กายก็ปรากฏว่างเปล่าทั้งภายในภายนอก”

(๙) ภาษิตของพระทริตเถระ

“ผู้ใดปรารถนาจะทำกิจที่ควรทำก่อนในภายหลัง ผู้นั้นย่อมถูกกำจัดจากฐานะอันเป็นสุข และย่อมเดือดร้อนในภายหลัง ฟังพูดสิ่งที่ไม่ได้ ไม่ฟังพูดสิ่งที่ไม่ได้ บัณฑิตย่อมกำหนดรู้ผู้ไม่ทำ ดีแต่พูด พระนิพพานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีธุลี ปลอดภัย ไม่มีความทุกข์ เป็นสุขดีหนอ”

(๑๐) ภาษิตของพระนทีกัสสปเถระ

“พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสู่แม่น้ำเนรัญชราเพื่อประโยชน์แก่เรา เราได้ฟังธรรมของพระองค์แล้วเปลื้องความเห็นผิดได้ เราได้บูชาญทั้งสูงทั้งต่ำและบูชาไฟ เป็นบุญชนผู้เหมือนมีดบอด สำคัญว่านั่นเป็นความบริสุทธิ์ เราวิ่งไปตามความยึดถือทิฏฐิ หลงไปเพราะความยึดถือ สำคัญความไม่บริสุทธิ์ว่าเป็นความบริสุทธิ์ จึงเป็นคนบอดคนเขลา เราละมิฉภาทิฏฐิได้แล้ว ทำลายภพทั้งปวงได้แล้ว เราบูชาไฟที่ควรแก้ทุกชนิด (บูชาบุคคลผู้มีคุณธรรม) นมัสการพระตถาคต เราละความหลงทั้งปวงแล้วทำลายภพตัณหา (ความทะยานอยากในภพ) ได้แล้วสิ้นความเวียนเกิดแล้ว ไม่มีการเกิดอีก”

๔. เถรีคาถา ภาษิตของพระเถรี

ได้กล่าวแล้วว่า เถรีคาถา ว่าด้วยภาษิต อันเป็นคติสอนใจของพระเถรี คือนางภิกษุณีต่าง ๆ จำนวน ๗๓ รูป ในที่นี้ จักนำมากล่าวเป็นตัวอย่าง ๑๐ รูปเช่นกัน

ขุททกนิกาย

(๑) ภาษิตของพระนางปุลณาเถรี

“ดูก่อนปุลณา^๑ เธอจงเต็มไปด้วยธรรมทั้งหลาย เหมือนดวงจันทร์วันขึ้น ๑๕ ค่ำ จงทำลายกองแห่งความมืดด้วยปัญญาอันบริบูรณ์”

(๒) ภาษิตของพระนางติสสาเถรี

“ดูก่อนติสสา เธอจงศึกษาตามข้อที่ควรศึกษา กิเลสเครื่องผูกมัดอย่าก้าวล่วง (เอาชนะ) เธอได้ เธอจงเปลื้องตนจากเครื่องผูกมัดทั้งปวง ไม่มีอาสวะ (กิเลสที่ต้องสันดาน) เทียวไปในโลก”

(๓) ภาษิตของพระนางมิตตาเถรี

“เธอบวชด้วยศรัทธาแล้ว พึงยินดีในมิตรว่าเป็นมิตร จงเจริญกุศลธรรม เพื่อบรรลु ธรรมอันปลอดโปร่งจากเครื่องผูกมัด”

(๔) ภาษิตของพระนางอุปสมาเถรี

“ดูก่อนอุปสมา เธอจงข้ามโอชะอันเป็นที่ตั้งแห่งมาร อันข้ามได้โดยยาก จงชนะ มารพร้อมทั้งเสนา ทรงไว้ซึ่งร่างกายนี้เป็นร่างกายสุดท้าย (อย่าเกิดอีก)”

(๕) ภาษิตของพระนางสุมนาเถรี

“เห็นธาตุทั้งหลายโดยความเป็นทุกข์แล้ว ก็อย่าให้ความเกิดมาหาอีก คลายความพอใจ ในภพแล้ว เธอก็จักสงบระงับเทียวไป”

(๖) ภาษิตของพระอุตตราเถรี

“เราล้ารวมกาย วาจา ใจ แล้วถอนต้นหาพร้อมทั้งรากได้ จึงเป็นผู้ดับเย็นแล้ว”

(๗) ภาษิตของพระนางธัมมาเถรี

“เราเที่ยววิณฑบาต ถือไม้เท้า มีกำลังน้อย มีตัวสั้นเทา ล้มลงบนดินในที่นั้น เห็นโทษ ในกายแล้ว จิตของเราก็หลุดพ้น”

^๑ เป็นภาษิตสอนใจตนเอง จึงเรียกชื่อตนเอง มีหลายรายที่เป็นคำสอนปรารภชื่อแล้ว ให้มีคุณธรรมสมตามชื่อ

(๘) ภาษิตของพระนางสังฆาเถรี

“เราละเรือนบวชแล้ว ละบุตร และสัตว์เลี้ยงอันเป็นที่รัก ละราคะ โทสะ หน่ายอวิชชาแล้ว ถอนตัณหาพร้อมทั้งรากเสียได้ จึงเป็นผู้สงบระงับดับเย็น”

(๙) ภาษิตของพระนางอภยมาตาเถรี

“ແေးແມ່ ຫຼື ຈິນຕາ ຈາກ ການ ດູກ ທີ່ ນີ້ ອັນ ບໍ່ ສະ ອາດ ມີ ກິ ລິນ ເຫິນ ເບື້ອງ ບນ ແຕ່ ພື້ນ ຫ້າ ຂຶ້ນ ມາ ເບື້ອງ ຕໍ່ ແຕ່ ກະ ຮ່າ ມ່ອມ ພຸ ລຸ ນ ໄປ ເມື່ອ ຫ້າ ຢູ່ ຢ່າງ ນີ້ ກໍ ຈະ ຄອນ ກວາມ ກຳ ນົດ ຍິນ ດີ ທັງ ປ່ວງ ຄອນ ກວາມ ເວົ້າ ຮ້ອນ ໄດ້ ກໍ ຈະ ເປັນ ຜູ້ ດັບ ເຢັນ”

(๑๐) ภาษิตของพระนางทันตिकाเถรี

“เราออกจากที่พักกลางวันบนเขาชิลมกุฏ ได้เห็นช้างข้ามขึ้นจากน้ำที่ริมฝั่งแม่น้ำชาย (คนหนึ่ง) ถือขอ พู่ว่า ส่งเท้ามา ช้างก็เหยียดเท้าให้ เขาก็ขึ้นสู่ช้าง ครั้นเห็นสัตว์ที่ยังมิได้ฝึก ถูกฝึกแล้ว ไปสู่อำนาจมนุษย์ได้ จากที่นั้นเราจึงไปสูบน้ำทำจิตให้ตั้งมั่น (ฝึกตนเองดูบ้าง)”

หมายเหตุ : ในเถรีคาถานี้ ภาษิตบางตอนเป็นพระพุทธรูปภาษิตตรัสสอนก็มี เช่น ที่ตรัสสอนพระนางรูปันหา

จบความย่อแห่งพระไตรปิฎก เล่ม ๒๖